

Pagaritööstuse 2016. aasta ülevaade

Marje Mäger

*peaspetsialist / kaubanduse ja põllumajandussaadusi töötleva tööstuse osakond
28.03.2017*

Lühikokkuvõte

- Tugeva konkurentsi tingimustes jätkub tööstuste konsolideerumine. Oktoobris allkirjastasid OÜ Eesti Leivatööstus ja AS Hagar omanikud lepingu, mille kohaselt omandab OÜ Eesti Leivatööstus 100% AS Hagar aktsiatest. Tootmine Hagari Tapa tehases lõpetatakse ning Hagari kaubamärgiga tooted hakkavad valmima Tartus.
- Vähene nõudlus ja tootjahinna langus pärssisid müügitulu kasvu. Pagaritööstuste müügitulu oli 2016. aastal 188,3 mln eurot ehk 2,4% väiksem võrreldes eelmise aastaga.
- Ettevõtete paranenud efektiivsus suurendas lisandväärtust. Pagaritööstuses loodi 2016. aastal puhast lisandväärtust¹ 47,9 mln eurot, mida oli peaaegu viiendiku võrra rohkem võrreldes eelneva aastaga. Ettevõtete efektiivsuse kasv kajastus tunnitootlikkuse² tõusus (+18,6%).
- Tööviljakus³ suurenes viiendiku võrra. Pagaritööstuses loodi 2016. aastal 16,3 tuh eurot lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 20,6% rohkem kui eelneval aastal.
- Vaatamata madalatele laenuintressidele ja kasvanud kasumile olid ettevõtted endiselt investeerimisotsustega ettevaatlikud. Pagaritööstuse ettevõtted investeerisid materiaalsesse põhivarasse 2016. aastal 5,4 mln eurot ehk 50,2% vähem kui eelmisel aastal.

¹ Puhast lisandväärtus = kogukasum (-kahjum)+ tööjõukulud

² Tunnitootlikkus = Lisandväärtus / töötatud tundide arvuga

³ Tööviljakus = puhast lisandväärtus/ tööga hõivatud inimeste arv

Sissejuhatus

Ülevaates on käsitletud toiduainetööstuse ettevõtteid, mis kuuluvad Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK⁴ 2008) järgi gruppi C107⁵.

Ülevaates käsitletakse pagaritööstuse ettevõtetenä järgmisi ettevõtteid:

- Leivatootmine;
 - Leiva- ja saiatootmine; säilitusaineteta pagaritoodete tootmine
 - Valikpagaritoodete (koogid, pirukad, tordid jms) tootmine
- Kuiviku- ja küpsisetootmine
 - Kuivikute, küpsiste, piparkookide jms pagaritoodete tootmine
 - Röstitud leiva- ja saiatoodete tootmine
 - Säilitusainetega pagaritoodete tootmine
 - Magusate ja soolaste suupistete tootmine (kreekerid, soolapulgad, vahvlid jms)

Vaadeldud on ettevõtete positsiooni majanduses, investeeringuid, hindasid ning põgusalt on puudutatud ka väliskaubandust. Ülevaate tegemisel on kasutatud Eesti Statistikaameti (SA) lühiajastatistika andmeid. Ülevaates käsitletud majandusnäitajad on kõigi valimisse kuuluvate ettevõtjate keskmised, seega ei kajasta see kõigi ettevõtete olukorda võrdset, vaid näitab valimi statistilist üldistust. Üksikute ettevõtete näitajad võivad ülevaates toodud keskmisest erineda. Ülevaates kasutatud SA andmed on 27.02.2017 seisuga.

Positsioon majanduses

Pagaritööstuses tegutseb keskmiselt 130-140 ettevõtet (juriidilist isikut). Suurusgrupiti (tööga hõivatud isikute⁶ arvu järgi) on pagaritööstuses kõige enam alla 10 töötajaga mikroettevõtteid, mis moodustavad peaaegu 70% kogu ettevõtete arvust. Vaatamata suurele ettevõtete arvule annavad 4 – 5 suuremat ettevõtet peaaegu kolmveerandi pagaritööstuse müügitulust.

Konkurents leivaturul on väga tihe ning konkurentsipüsimeks ja jätkusuutlikuks majandamiseks peavad ettevõtted kasutama suurtootmisele omast mastaabiefekti või siis keskendumisele nišitootmisele. Eestis arenevad jõudsalt mõlemad tootmissuunad. Konkurentsivõime ja kasumlikkuse säilitamiseks otsustas Fazer konsolideerida oma tegevuse Baltikumis ning koondas tootmise Läti ja Leedu tehastesse. Leivatootmine Tallinna tehases lõpetati. Märk leivaturu konsolideerimisest on ka see, et oktoobris allkirjastasid OÜ Eesti Leivatööstus ja AS Hagar omanikud lepingu, mille kohaselt omandab OÜ Eesti Leivatööstus 100% AS Hagar aktsiatest. OÜ Eesti Leivatööstus plaanib lõpetada tootmise Hagari Tapa tootmishoones ning edaspidi hakkavad Hagari kaubamärgiga tooted valmima Tartu tehases.

Üha rohkem tekkib suurtööstuste kõrvale väikeseid pagaritöökodasid, kes keskenduvad nišitootmisele. See trend peegeldub viimastel aastatel kiiresti kasvanud mikroettevõtete arvus. Kui 2010. aastal tegutses Eestis 48 pagaritootet tootvat mikroettevõtet, siis 2015. aastaks oli

⁴ Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator

⁵ Makarone Eestis ei toodeta

⁶ Kõik ettevõttes töötavad isikud, olenemata töönädala pikkusest

nende arv kasvanud 101-ni. Käsitööleiba küpsetavate ettevõtete piiratud tootmismahd ei ohusta suurtootjaid, kuid rikastavad omapäraste maitsetega meie toidulauda.

Esialgssed andmed pagaritööstuse 2016. aasta toodangu mahtude kohta on ebatäpsed ja selletõttu ei ole SA kõiki andmeid avaldanud, kuid eelnevate aastate andmete põhjal võib öelda, et endiselt on leiva ja saia tootmine kõige suurema osakaaluga pagaritööstuste toodangus.

Rukkileiva tarbimise traditsioonide säilitamiseks ja arendamiseks korraldab Leivaliit erinevaid üritusi, mille eesmärk on juhtida tähelepanu rukkileiva tervislikkusele. Pagaritööstused panustavad tootearendusse, et pakkuda tarbijale mitmekesisist rukkileiva valikut ja seeläbi ergutada tarbimist. Kuid kõigele vaatamata on leiva tarbimine endiselt langustrendis. Samal ajal saia ja sepiku tarbimine kasvab, mida näitavad ka aasta-aastalt suurenevad toodangumahud. Viimastel aastatel on kiiresti suurenenud ka suhkru- ja rasvarikaste saiade ja pirukate tootmine.

Nõudlus jahust kondiitritoodele järele on samuti viimastel aastatel pisut suurenenud. Võrreldes lihtpagaritoodega on jahust kondiitritooted kallimad ning nende tarbimise kasvu soodustab stabiilsest majandusolukorrast tulenev tarbijate kindlustunde suurenemine. Näiteks majanduslanguse ajal jahust kondiitritoodele tarbimine oluliselt vähenes.

Tabel 1. Pagaritööstuse toodangu mahud tootegrupiti (tuh t)

Tootegrupp	2010	2011	2012	2015	2014	2015	2016*
Pagaritooted sh	75,5	77,0	77,7	79,2	80,8	77,5	75,2
... leib	29,9	30,3	26,6	27,4	29,3	26,1	..
... sai, sepikulised	33,4	34,4	37,3	38,1	38,1	35,3	..
... suhkru- ja rasvarikkad saiad, pirukad	8,7	7,7	8,3	8,5	10,6	12,9	..
... kuivikud, röstleib, krõbeleivad, barankad	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,9	..
... pitsad	2,4	2,7	0,0	0,0	0,0	2,2	..
Jahust kondiitritooted sh	8,4	9,5	8,1	8,7	9,8	11,1	..
... tordid, koogid	5,2	5,6	5,6	5,8	6,5	7,2	..
... keeksid, rullbiskviidid	0,4	0,3	0,4	0,6	0,9	1,1	..
... vahvlid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	..
... küpsised	1,9	1,9	1,7	1,4	1,6	1,8	..
... präänikud, piparkoogid	0,8	0,9	0,5	0,5	0,7	1,0	..

*- esialgsed andmed

Majandusnäitajad

Pagaritööstuste müügitulu vähenes. Pagaritööstuste müügitulu oli 2016. aastal 188,3 mln eurot ehk 2,4% madalam võrreldes eelmise aastaga. Vaadeldaval perioodil vähenes eksport ~10%, seda eelkõige Soome, Rootsi, Läti ja Leetu (st kõige olulisematesse sihtriikidesse). Kuna need riigid olid ka AS Fazeri olulisemad kaubanduspartnerid, siis võib arvata, et ekspordi vähenemise üheks põhjuseks oli AS Fazeri otsus lõpetada pagaritoodete tootmine Eestis. Tootjahinna langus aeglustus, kuid vähenes siiski eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 1,5%, mis võis olla ka üheks müügitulu kasvu pidurdavaks teguriks. Pagaritööstuses toodeti 2016. aastal 10,7% toiduaine- ning 1,7% töötleva tööstuse müügitulust.

Pagaritööstuse 2016. aasta **kulud** olid 178,2 mln eurot ehk 6,8% väiksemad kui eelmisel aastal samal perioodil. Vähenemine tulenes põhiliselt sisendite (nt tooraine) hinnalangusest, kuid vähesel määral (-2,4%) langes ka tööjõukulu. Tööjõukulu langus võis tuleneda kõrgest

võrdlusbaasist – eelmisel aastal AS Fazeri poolt makstud koondamistasud suurendasid sektori tööjõukulusid. Pagaritööstuse kulud moodustasid 10,6% toiduaine- ning 1,6% töötleva tööstuse kuludest.

2016. aastal oli pagaritööstuse **kogukasum** 10,1 mln eurot (2015.a – 1,7 mln €). Kogukasumi hüppeline kasv tulenes madalast võrdlusbaasist – ühe suurtootja tegevuse lõpetamine tõi kaasa sektori kasumlikkuse olulise vähenemise 2015. aastal. 2016. aastal teenis pagaritööstus 12,9% toiduaine- ning 2,6% töötleva tööstuse kogukasumist.

Joonis 1. Pagaritööstuse müügitulu, kulud, kogukasum (mln €)

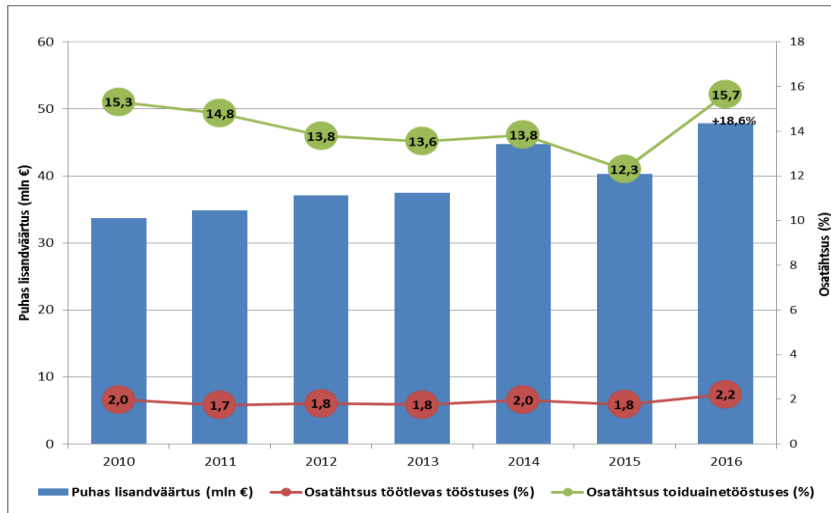
Allikas: SA

Esialgsetel andmetel loodi pagaritööstuses 2016. aastal 47,9 mln eurot **puhast lisandväärtust**⁷, mida oli peaaegu viiendiku võrra (+18,6%) rohkem võrreldes eelneva aastaga. Ettevõtete efektiivsuse kasv kajastus ka tunnitootlikkuse⁸ tõusus (+18,6%). Pagaritööstus annab 15,7% toiduainetööstuse lisandväärtusest. Nii Eestis kui ka Euroopa Liidu (EL) riikides keskmiselt annab pagaritööstus 2–3% töötleva tööstuse lisandväärtusest, erandiks on põllumajanduslikumad maad – Küpros ja Kreeka, kus sama näitaja on ~10%.

⁷ Puhast lisandväärtus = kogukasum (-kahjum)+ tööjõukulud

⁸ Tunnitootlikkus = Lisandväärtus / töötatud tundide arvuga

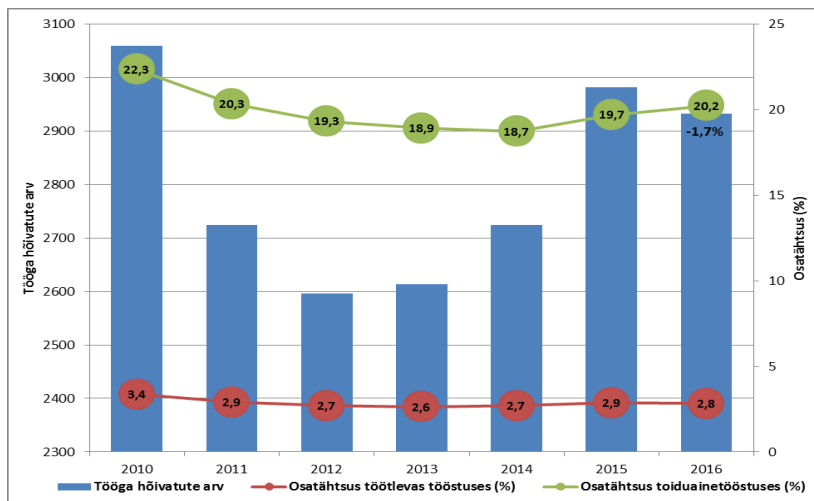
Joonis 2. Pagaritööstuses loodud puhas lisandväärtus (mln €), osatähtsus töötlevas ja toiduainetööstuses (%)

Allikas: SA

Pagaritööstus on üks tööjõumahukam tegevusala toiduainetööstuses, kus üheks automatiseerimist pidurdavaks teguriks on turu väikus ja tihe sektorisisene konkurents. Pagaritööstuses tegutseb keskmiselt 20,3% toiduainetööstuses ning 2,8% töötlevas tööstuses **hõivatud inimestest**. SA andmetel oli 2016. aastal pagaritööstuses tööga hõivatud keskmiselt 2933 inimest. Aastases võrdluses vähenes töötajate arv 1,7%.

Joonis 3. Tööga hõivatute arv pagaritööstuses, osatähtsus toiduaine- ja töötlevas tööstuses (%)

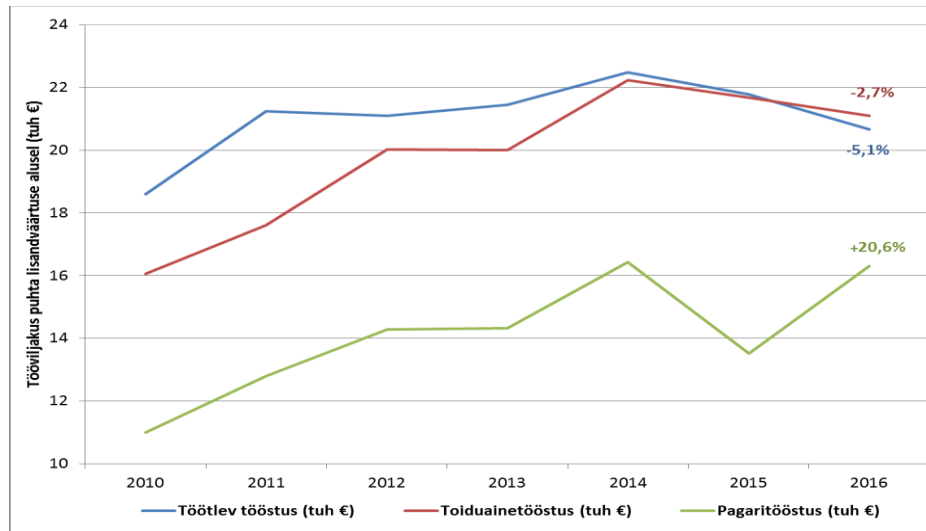

Allikas: SA

Vaatamata **tööviljakuse** hoogsale tõusule jäi see siiski madalamaks nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade vastavast näitajast. Madal tööviljakus tuleneb sellest, et pagaritööstuses kasutatakse endiselt palju inimtööjõudu. Pagaritööstuses loodi 2016. aastal 16,3 tuhat eurot lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 20,6% rohkem kui eelneval aastal.

Kuigi Eesti pagaritööstustes luuakse endiselt lisandväärtust töötaja kohta kolm korda vähem kui Rootsis või Taanis, on vahe EL liikmesriikide keskmisega aasta – aastalt vähenenud. See näitab, et Eesti tootjad on suutnud investeerida tõhusamalt.

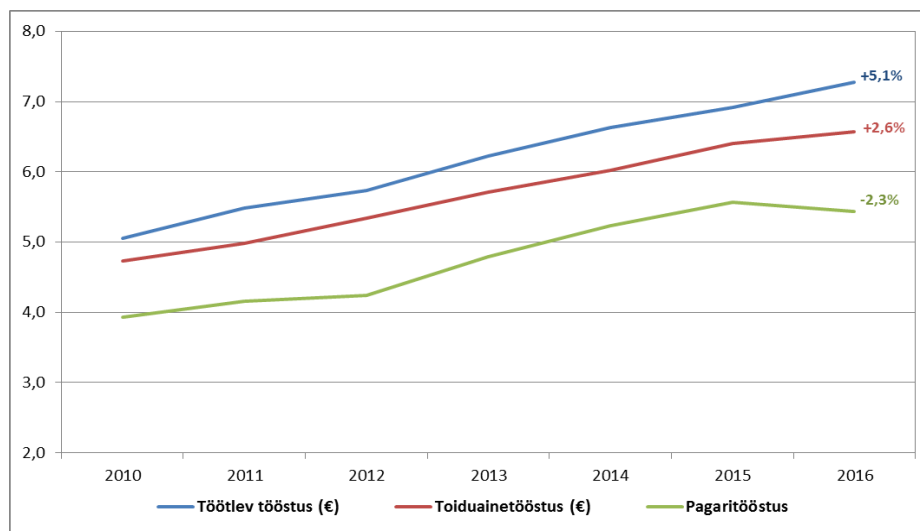
Joonis 4. Töövõljalikus puhta lisandväärtuse alusel (tuh €)

Allikas: SA, Maaeluministeeriumi arvutused

Vähese automatiseerimise tulemusel on pagaritööstuses tootmiskulud kõrged, mille tulemusel jäävad palgad suhteliselt madalaks. Pagaritööstuse 2016. aasta keskmine brutotunnitasu⁹ oli 5,4 eurot, mida oli pisut vähem (-2,3%) kui eelneval aastal. Pagaritööstuse keskmine brutotunnitasu jäi alla nii töötleva kui ka toiduainetööstuse tegevusalade keskmisele vastavalt 17% ja 25%.

Joonis 5. Keskmine brutotunnitasu (€)

Allikas: SA, PM arvutused

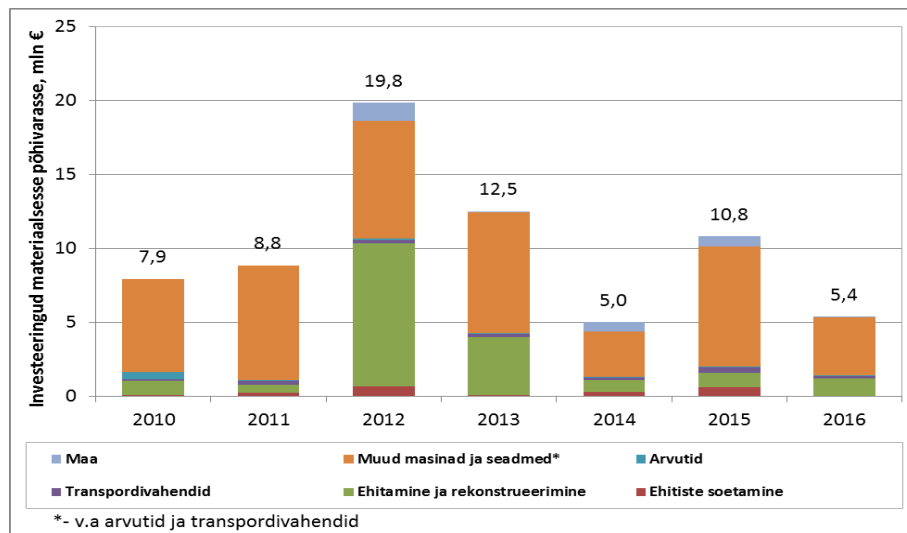
⁹ Brutotunnitasu = palgakulu / töötatud tunnid

Investeeringud

Tugev konkurents sunnib tootma efektiivsemalt ning klientide järjest kasvavad vajadused ja kvaliteedinõuded nõuavad ettevõtetelt uute tehnoloogiate kasutuselevõttu, paindlikkust, tootlikkust ning innovaativsust. Sellest tulenevalt on väga oluline jätkuv investeerimine tootmistehnoloogia moderniseerimisse.

Vaatamata madalatele laenuintressidele ja kasvanud kasumile on ettevõtted endiselt investeerimisotsustega ettevaatlikud. Investeeringuaktiivsust pidurdavaks teguriks võib olla nõrgast nõudlusest tulenev ebakindlus. Pagaritööstuse ettevõtted investeerisid materiaalsesse põhivarasse 2016. aastal 5,4 mln eurot ehk 50,2% (-5,4mln €) vähem kui eelmisel aastal.

Joonis 6. Pagaritööstuste investeeringud materiaalsesse põhivarasse (mln €)

Allikas: SA

Kõige rohkem investeeris pagaritööstus muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid), kokku 3,9 mln euro väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest 73,0%. Suur osa investeeringutest kulus ka ehitamisele ja renoveerimisele – 1,2 mln eurot ehk 22,3% koguinvesteeringutest. Seega investeerisid ettevõtted nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka mahu kasvu. Tootlikkuse parandamiseks on väga oluline suurendada investeeringuid masinatele ja seadmetele. Ehitiste soetamise vaadeldaval perioodil ei investeeritud. Põhivara liigiti vähenesid eelmise aastaga võrreldes kõige enam investeeringud muudesse masinatesse ja seadmetesse (va arvutid ja transpordivahendid) – 4,2 mln €.

Oluliste kaubanduspartnerite paranenud majandusolukord annab alust arvata, et välisnõudlus hakkab taas kasvama ja see omakorda loob eeldused investeeringute taastumiseks. Näiteks Eesti üks suuremaid leivatootjaid – AS Leibur, on avaldanud, et plaanib 2017. aastal tehnoloogia uuendamisse investeerida 8 mln eurot. Uued ja innovaatilised tootmiseseadmed võimaldavad laiendada tootmist ja kasvatada eksporti.

Vaatamata viimase aasta tagasihoidlikule investeerimisaktiivsusele on Eurostati andmetel pööravad Eesti pagaritööstused suurt rõhku ettevõtete konkurentsivõime parandamisele. Võttes

aluseks tehtud investeeringud töötaja kohta, siis Eestis on vastav näitaja kõrgem kui EL riikide keskmine.

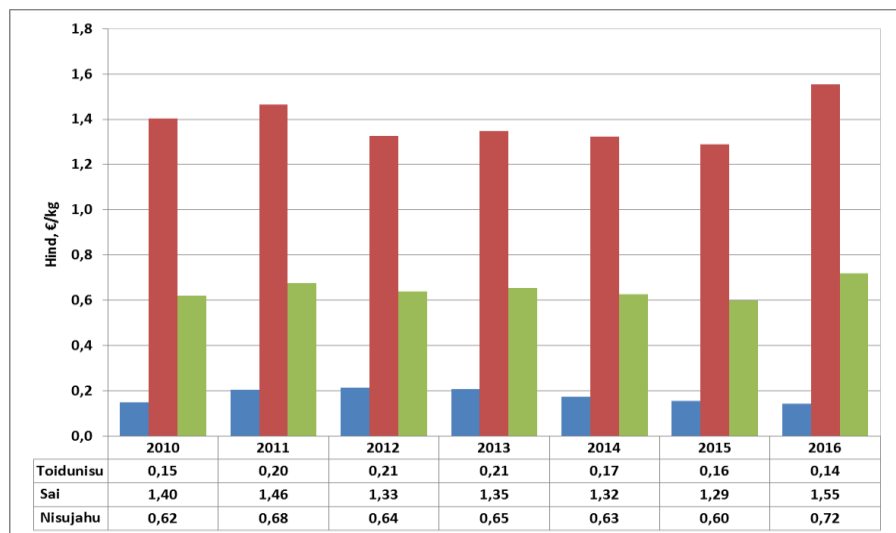
Hinnad

Teraviljatoodete hindade kujunemisel on üheks oluliseks komponendiks põhitooraine maksumus. Teravilja kokkuostuhinnad Eestis sõltuvad maailmaturu hindadest. Maailma teraviljatoodangu kasvu ja varude taastumise tulemusel on teravilja hind viimastel aastatel olnud languses. Esialgsetel andmetel 2016. aastal maailma teraviljatoodang kasvas 1,5%, mille tulemusel teravilja varud samuti pisut suurenesid. Prognooside kohaselt väheneb nõudlus imporditava teravilja järele, mis omakorda suurendab suuremate eksportijate vahel konkurentsi turuosa pärast ning see hoiab hindu all. Kuigi tööstuse hinnamuutused on üldiselt seotud tooraine maksumusega, siis alati ei kandu need mõjud üks-üheselt tootjahindadesse. Tavaliselt kandub tooraine hinnamuutus tootjahindadesse ajalise nihkega. Hinnakujunduses mängib olulist rolli ka nõudlus nii Eestis kui ka välisriikidel. Eestis on konkurents leiva- saiaturul väga suur ning see avaldab survet hindadele.

Alates 2016. aasta algusest kogub ja edastab turuinfot Eesti Konjunktuuriinstituut (EKI). Teenusepakkuja vahetusest tulenevalt võivad võrdluses eelmise aasta sama perioodiga mõned hinnamuutused võimenduda.

EKI andmetel oli 2016. aasta keskmine toidunisu hind 0,14 €/kg. Nisujahu maksis jaekauplustes keskmiselt 0,72 €/kg ning saia keskmine hind oli 1,55 €/kg.

Joonis 7. Saia, toidunisu, nisujahu hind¹⁰ (€/kg)

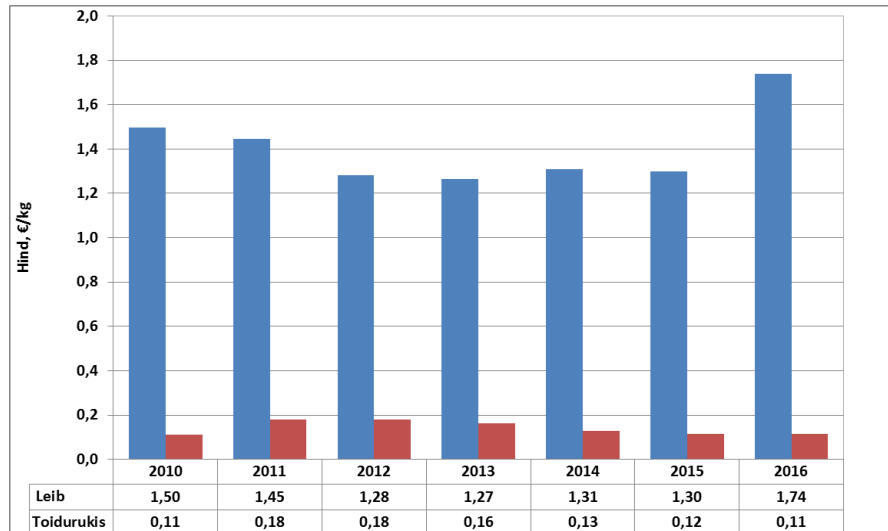

Allikas: EKI, TNS Emor

¹⁰ Teraviljatoodete hinnad sisaldavad käibemaksu

Toidurukki 2016. aasta keskmine kokkuostuhind oli 0,11 €/kg. Leivakilo keskmine hind kauplustes oli 2016. aastal 1,74 eurot.

Joonis 8. Leiva ja toidurukki hind (€/kg)

Allikas: EKI, TNS Emor

Kaubandus

Esiolgetel andmetel eksportis pagaritööstus 2016. aastal peaaegu 34 mln euro eest toodangut, mida oli 10% vähem kui eelneval aastal samal ajal. Kuigi ühe olulisema kaubanduspartneri – Soome – majandus on madalseisust väljas ja ka teiste oluliste kaubanduspartnerite – Rootsi, Läti, Leedu – majandus on kasvamas, jäi 2016. aastal välisnõudlus siiski nõrgaks. Kindlasti mõjutas väliskaubandust ka ühe olulise pagaritööstuse – Fazer Eesti ASi otsus lõpetada pagaritoodete tootmine Eestis.

Tabel 2. Pagaritööstuse koondandmed

Näitaja	2015	2016	Muutus (%)
Positsioon majanduses			
Toodangu väärtus, mln €	132,5	129,8	-2,07
Pagaritööstuse toodangu osatähtsus (%)			
... toiduainetööstuses	9,4	9,2	-0,2pp
... töötlevas tööstuses	1,4	1,4	-
Majandustegevuse näitajad			
Müügitulu, mln €	192,9	188,3	-2.4
Kulud, mln €	191,2	178,2	-6.8
Kogukasum, mln €	1,7	10,1	+497.5
Puhas lisandväärtus, mln €	40,3	47,9	+18.6
Pagaritööstuse lisandväärtuse osakaal (%)			
... toiduainetööstuses	12,3	15,7	+3.4pp
... töötlevas tööstuses	1,8	2,2	+0.4pp
Tööviljakus lisandväärtuse alusel, tuh €	13,5	16,3	+20.6
Tööga hõivatute arv pagaritööstuses	2982	2933	-1.7
Keskmine brutotunnitasu, €	5,6	5,4	-2.3
Investeeringud			
Investeeringud materiaalsesse põhivarasse, tuh €	10,8	5,4	-50.2
... ehitiste soetamine	0,6	0	-100
... ehitamine ja rekonstrueerimine	1,0	1,2	+21.0
... transpordivahendid	0,4	0,1	-61.5
... arvutid	0,1	0,0	-26.7
... muud masinad ja seadmed	8,1	3,9	-51.6
... maa	0,7	0,1	-90.8

pp – protsendipunkti

– suurenenud

– vähenenud

Tabel 3. Pagaritööstuse põhinäitajate aegrida

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ettevõtete arv (juriidilised isikud)	143	126	131	120	114	100	108	114	131	128	150	
Keskmine tööga hõivatud isikute arv	4643	4893	4562	4526	4816	4909	4351	4032	3464	3059	2724	2596	2614	2724	2982	2933
Kogukasum, mln €	...	5,4	6,8	6,4	7,5	2,7	8,2	11,9	9,6	6,3	8,7	11,1	8,1	11,3	1,7	10,1
Puhas lisandväärtus, mln €	...	26,0	28,3	29,8	33,3	33,4	41,4	48,1	40,6	33,7	34,9	37,1	37,5	44,8	40,3	47,9
Töövõljalikus puhta lisandväärtuse alusel, tuh €	...	5,3	6,2	6,6	6,9	6,8	9,5	11,9	11,7	11,0	12,8	14,3	14,3	16,4	13,5	16,3
Müügitulu, mln €	87,1	91,2	89,9	98,7	109,3	122,9	136,8	144,0	126,0	124,5	137,3	152,2	156,8	178,2	192,9	188,3
Kulud kokku, mln €	...	85,6	83,1	92,3	101,8	120,2	128,5	132,0	116,4	118,2	128,6	141,1	148,7	166,9	191,2	178,2
Tööjõukulud, mln €	18,8	20,6	21,5	23,4	25,8	30,7	33,2	36,2	31,0	27,4	26,2	26,1	29,3	33,5	38,6	37,7
Toodang, mln €	94,2	104,7	119,9	128,0	117,2	109,0	116,0	124,9	134,0	132,1	132,5	129,8
Eksport, mln €	5,7	8,0	15,6	21,2	27,3	35,6	36,8	33,2